

## *Smisao teze o istovremenosti neistovremenoga*

---

*Davor Rodin*

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Izvorni znanstveni tekst

UDK 101.8

Prilmljeno 24. prosinca 1985.

Godina 1985. bit će za sva vremena upamćena u povijesti naše filozofije. Te su godine objavljena na našem govoru dva tako presudna, a kalendarski udaljena spisa: Aristotelova *Metafizika* u prijevodu Tomislava Ladana i Heideggerov *Sein und Zeit* u prijevodu Hrvoja Šarinića. Filozofsko vrijeme u kojem živimo i djelujemo objašnjava ovu koincidenciju. Odluka o prevođenju ovih spisa odavno je visjela u zraku. Sada treba objasniti smisao filozofskog stava koji objašnjava ovu koincidenciju.

Prošireno uvjerenje glasi: Svejedno da li na starogrčkom originalu, ili na nekom suvremenom narodnom govoru, Aristotelovi se spisi ne mogu neposredno razumjeti. Da bi ih se razumjelo, treba biti posebno obrazovan. Riječ je o filozofskoj obrazovanosti u filozofskom govoru (terminologiji) kao specifično odnjegovanom odnosu čovjeka prema cjelini svih odnosa u njegovom svjetskom obitavalištu. Obrazovanost je potrebna zato, jer je današnje razumijevanje filozofskog govora prepreka za razumijevanje grčkog govora. Da bi se ta prepreka svladala, mora se poduzeti čišćenje suvremenog govora od onih slojeva njegova značenja koji su se na njemu nataložili u povijesnom rasponu od Aristotela do danas. Savremeni historičari filozofije pri čišćenju iskustva suvremenog govora od nataloženih slojeva značenja

koji ometaju razumijevanje izvornoga grčkog govora slijede uvid o *istovremenosti neistovremenoga* kao nit vodilju prema razumijevanju izvornog smisla grčkog govora. Ovakvo zacrtani put prema izvornom smislu Aristotelova govora, na čijem bi kraju bilo otvoreno produktivno sudjelovanje Aristotelove filozofije u suvremenom filozofskom mišljenju, potrebno je preispitati. Jednostavna tvrdnja da je Aristotel i danas živo prisutan u filozofskom mišljenju još je posve prazna apstrakcija. Da bi je se konkretiziralo, treba prema proširenom uvjerenju pod vodstvom lingvističko-filozofske arheologije prokopati slojeve novovjekovnog, srednjo-vjekovnog, židovsko-arapskog, helenističkog aristotelizma, kako bi se na dnu toga povijesnog bunara prispjelo i do izvornog značenja Aristotelova govora. Aristotel bi u svjetlu te metode suvremeno progovorio tek posredstvom naznačenog puta do njega. Prema modernoj varijanti ove teze o identitetu istine i puta do nje (Hegel) mogu *neistovremeni* događaji i značenja, koje razdvaja čitava povijest, postati *istovremeni* ako se ukloni nerazmrsivo klupko historije koja ih dijeli. Ali što je historija koja nas rastavlja od Aristotela, ako ju je moguće odstraniti odlučnim rezom Aleksandrova mača, kako to zamišlja Hegel iz perspektive zanesenog profesora povijesti filozofije? Kalendar, dakako, ne bi bilo uputno ukloniti, jer na njegovu je rasteru smještena ta naša historija od-do. Za čudo, modernom historičaru taj kalendarski raspored događaja koji su se dogodili prije i događaja koji su se dogodili poslije, nije više presudan. Za njega je kalendar samo izvanjska strukturalna orijentacija u složenom klupku putova koja historijskoj znanosti omogućuje sigurno kretanje, jer toj je znanosti važno koji su se događaji dogodili prije a koji poslije. Moderni historičar, međutim, to *znanstveno razlikovanje* ne smatra više odlučujućim za razumijevanje *povijesnog događanja koje prethodi* znanstvenoj (historijskoj) obradi. Za njega je od svakoga historijskog kalendara važnije naše *povijesno sada i ovdje* koje, ma koliko egzistencijalno ugroženo, predstavlja onu stajnu točku koja je nezanemarivo presudna za svaku orijentaciju u povijesnom djelovanju. Paušalna tvrdnja prema kojoj je preduvjet mogućnosti Aristotelove suvremenosti uklanjanje povijesti koja nas od njega dijeli poput jaza »širokog« 2500 godina, zahtijeva objašnjenje. Prema toj tezi Aristotel bi bio suvremen kada bi između njega i nas današnjih bila *odstranjena historija*. Ona historija koja je do vrha ispunjena nepreglednim mnoštvom zabilježenih

zгода, da ne govorimo o onim zgodama koje djeluju, a da ne znamo odakle potječu i jesu li se uopće dogodile. Kako razumjeti tezu prema kojoj je potrebno odstraniti rimsku povijest filozofije, jer navodno tako bitno iskrivljuje i udaljuje Aristotelovu misao od nas današnjih, i sve to samo zato da bismo mi današnji razumjeli Aristotela kao našeg suvremenika? Otkloniti sadržaj svjetske povijesti, ili barem povijesti filozofije, samo zato da bi Aristotel progovorio obvezujućim smislom sada i ovdje, nije li to podjednako nemoguć kao i pretenciozan zahtjev?

Tu, i mimo već naznačenog razlikovanja povijesti i historije (znanosti), nešto nije u redu i zato zbunjuje. Zabunu stvara Hegelovo shvaćanje *povijesnog trajanja* kao »supstancije prostora i vremena«. <sup>1</sup> Suprotno Hegelu moderni historičari tvrde: Aristotel ima priliku da progovori suvremeno ako povijesno vrijeme ne shvatimo prostorno kao *daleko, blisko i ovdajše*. Jer ne zaboravimo: *davno, nedavno i sada* sinonimi su za *daleko, blizu i tu*. I Heideggerov pojam *tu-bitka* je prostorno-vremenski dvosmislen, jer *tu-bitak* je i *sada-bitak* i to u prvom redu. Dakako, vrijeme je za Heideggera nešto posve različito od prostora kao i od svoje konvencionalne kalendarske mjere: sekunda, minuta, satova, dana, mjeseci, godina, stoljeća, tisućljeća. To vrijeme nije zgusnuto u *sveprisutno sada* u skladu s Hegelovim dalekosežnim pravorijekom da »pojam potire vrijeme« odnosno da je prošlost najviše određenje vremena: »Prošlost je dovršeno vrijeme, . . . ona je rezultat, ili istina vremena«. <sup>2</sup> Prema ovoj Hegelovoj tezi može Aristotel biti »suvremen« u smislu *pojmljen* i tako u času poimanja (gledanja) neposredno nazočan samo zato jer pojam potire vrijeme kao svoju genezu. Međutim, mislilac *Bitka i vremena*, od kojeg uče suvremeni historičari, ne želi biti shvaćen kao Hegelov učenik — sve prije nego to. Istovremenost neistovremenoga u sveprisutnom sada postigao je Hegel sredstvima logičkog, teoretskog, racionalnog prevladavanja zbiljskoga povijesnog događanja i pri tom je morao *vječnosti* žrtvovati i prostor i vrijeme zbiljske egzistencije. Heidegger naprotiv ne želi zatrti vremensku genezu *tu-bitka*, već *tu-bitak* želi osloboditi logike vanvremenskog bitka. Kako je, međutim, moguća istovremenost neistovremenoga bez logičke (vanvremenske) sveprisutnosti govora (logosa)? Kako se čini, samo

[1] Hegel, *Jenaer Realphilosophie*, Felix Meiner 1967, str. 13.

[2] Ibidem, str. 12.

tako, da se vrijeme misli izvornije od historijske znanosti, tj. kao odnos tu-bitka prema bitku. Ako, dakle, odbacimo i historijsko shvaćanje vremena i Hegelovo pojmovno ukiđanje vremena u vječnosti i tvrdimo da je Aristotel suvremen *sub specie temporis*, onda izričemo tvrdnju da njegova filozofija sadržana u *Metafizici* osvjetljava smisao našeg bitka u našem egzistencijalno konačnom vremenu od-do. Da li je uz to potrebno uzeti u obzir da je ta ista *Metafizika* osvjetljavala smisao bitka Aristotelovih Grka? Očigledno! Jer i Grci su misleći na buduća pokoljenja zamišljali da će im ona biti slična i da će ih moći razumjeti u njihovoj izloženosti životu i smrti. Ako je, dakle, konačna vremenitost tu-bitka horizont iz kojega i unutar kojega jedino razumijemo smisao našeg bitka, onda nam je pisana i zapamćena historija koja prekoračuje okvire te konačne vremenitosti, bilo da je starija od nas, bilo da je ne možemo doživjeti, jer će se dogoditi poslije nas (vizije budućnosti), prezentna samo u obzoru naše vremenitosti u kojoj se otkriva i smisao bitka. Ta je ex-istentna vremenitost odlučujući faktor selekcije beskrajno šarolikog sadržaja događanja. Otuda slijedi da je teza o istovremenosti neistovremenoga s Heideggerova stajališta egzistencijalno nužna, dok je za Hegela ta nužnost logički transsubjektivna. Aristotel je kao historijska figura otuda razumljiv isključivo u horizontu vremenitosti tu-bitka te je stoga i njegova suvremenost egzistencijalno, a ne historijski zajamčena. Da bismo razumjeli Aristotela, mi ne moramo odstraniti historiju koja nas od njega dijeli, niti moramo povijesno vrijeme ukinuti pojmom; naprotiv mi uopće ne bismo imali historije, niti bismo je mogli razumjeti da vremenitost tu-bitka nije horizont razumijevanja smisla bitka. Iz toga vremenitog razumijevanja smisla bitka pristiže tu-bitku i sposobnost da u svom vremenu razumije prošlo vrijeme, dapače da predvidi budućće. Aristotel je tu dok je vremena, a ne bez vremena, ili u nekom vremenu bez nas, bilo da je to neko davno prošlo, ili još nedospjelo vrijeme.

Time smo se približili razumijevanju historije koje na tragu Heideggerova razlikovanja historije i vremena dijele povjesničari poput Reinharta Kosellecka i Christiana Meiera svojom tezom o istovremenosti neistovremenoga. Time, međutim, još nije dotaknuto pitanje kako treba čitati pa onda i prevoditi Aristotela na suvremene narodne govore. Očigledno, za razumijevanje Aristotelova grčkog govora više nisu odlučujuće riječi, već njihovo razumijevanje u smislu

otvorenosti tu-bitka spram bitka, na što upućuje i Heidegger svojim razlikovanjem govora i besjede (Sprache, Rede).

Aristotelova *Metafizika* kao spomenik povijesti filozofije u tom je smislu samo nit vodilja prema njenom egzistencijalno preduvjetovanom razumijevanju danas i ovdje. Riječju, prevodilac je tumač koji stari grčki tekst prevodi na suvremeni narodni govor vođen vlastitim razumijevanjem smisla bitka te mu kao tumaču, u znaku takvog držanja, i Aristotelov govor predstavlja povod za pitanje: Kakvo je iskustvo smisla bitka rukovodilo Aristotela da je o tome posvjedočio svojim spisom. Pri takvom metodičkom držanju *Metafizika* nije samo spremište starih riječi i mrtve prošlosti, već latentna dispozicija aktualnog orijentiranja u vremenu. Nije, dakle, pri prevođenju riječ o tome da se stare riječi prevode starim riječima, već da se prilika prevođenja iskoristi za izražavanje razumijevanja smisla vlastitog bitka, jer to je jedini način koji omogućuje odstranjivanje konvencionalnog, kalendarskog vremena povijesne znanosti, koje nas nepovratno razdvaja od Aristotela kao muzealizirane arhivske građe. Prijevod je, dakle, interpretacija teksta vođena razumijevanjem vlastite hermeneutičke situacije iz koje nam rekonstruktivno postaje razumljiva i hermeneutička situacija u kojoj je Aristotel gradio svoj monumentalni spis. Razgovor o *Metafizici* trebao bi s naznačenoga metodičkog stajališta biti orijentiran pitanjem iz koje je hermeneutičke situacije, iz kojeg je razumijevanja suvremenog svijeta života i bitka prevodilac interpretirao *Metafiziku*. Prijevod bi se mogao nazvati uspjelim ukoliko je prevodiocu pošlo za rukom izraziti hermeneutičku situaciju suvremenog, dakako, filozofskog čitaoca, ili u kojoj mu se mjeri posrećilo Aristotelov neistovremeni doživljaj svijeta učiniti istovremenim.

Što znači pogoditi čitaočevu hermeneutičku situaciju? Odgovorimo na ovo pitanje parafrazirajući Christiana Meiera i njegovo razumijevanje teze o istovremenosti neistovremenoga. Prevoditi Aristotela, ili u kazalištu izvoditi Eshilovu *Orestiju* u naše znanstveno-tehničko doba, ima prema Meieru svakako svoj smisao u tome da se i osobno odmjere posljedice onoga što danas zakuhavamo. Odmjeravajući na vlastitoj osobi u konkretnom antropološkom smislu posljedice koje bi mogle nastupiti od onih govornih, tehničkih i političkih artefakata pomoću kojih rješavamo naše današnje životne probleme, Meier i povijest Atene V. vijeka prije n. e. nastoji rekonstruirati tako da se pita kojim su zahtjevima egzistencijalnog sada i ovdje, tj. u kojoj su hermene-

utičkoj situaciji djelovali stari Atenjani da su kao odgovor na tu egzistencijalnu situaciju izgradili (on kaže zakuhali) svoju demokraciju, svoje običaje, svoju tragediju, svoju ljupkost (harites), svoju urbanu arhitekturu? S toga metodičkog stava postaju povijesne činjenice za Meiera samo putokaz za rekonstrukciju hermeneutičke situacije grčkog čovjeka i njegove političke zajednice. Taj čovjek nije neposredno razumljiv iz tih preostalih artefakata, naprotiv ti su relikti putokaz za suvremene, tj. istovremeno razumijevanje prošlih egzistencija koje su tim artefaktima čuvale svoju autarkiju (samodovoljnost). Ovakav pristup historijskoj građi okreće leđa historiografskom scijentističkom objektivizmu i u posve drugom smjeru određuje Meierov način izlaganja. Meier ništa ne tvrdi, ništa ne zaključuje, nigdje ne argumentira, niti deducira. On postavlja pitanja, iznosi slutnje, sugerira uživljavanje, ne pouzdaje se u riječi dokumenta kao u posljednji dokaz istine, već apelira na čitaočev doživljajni angažman u razumijevanju otvorenih životnih horizonata koje pred njim pregledno otvara.

Može li prevodilac jednog definitivno fiksiranog i cjelovitog starog spisa slijediti ovo Meierovo uputstvo? Očigledno on to ne može pomoću samog prijevoda ma koliko brižljivo tražio riječi kojima prevodi ne samo s jednoga na drugi govor, nego s jednog na drugo razumijevanje smisla bitka. Za to su potrebni komentari teksta i interpretacije. Samo u njima se može probuditi razumijevanje Aristotela koje u egzistencijalnom smislu uklanja historiju koja nas dijeli od njega i njegove Atene. Prijevod sada imamo, a imamo i Heideggerovo uputstvo za čitanje ne kao jedino, ali svakako kao jedno od mjerodavnih. Na prijevod se, koliko su dosad rekli znalci, možemo osloniti pogotovo stoga što tamo gdje nas ne zadovoljava hrvatski prijevod termina imamo pomoć gotovo svih evropskih jezika na koje je *Metafizika* prevedena. Sada kao filozofi moramo pokušati čuti što nam Aristotel govori i o tome izvještavati. Lingvistika nam od sada tu može pomoći samo onda ako i sama preraste u maieutiku (maieutike) i tako se približi onoj vrsti brižljivog ophođenja s riječima koje omogućuje da one porode pravi smisao, naime, onaj koji nas kao ljude pogađa i tako povezuje s Aristotelom u doživljeno sada s onu stranu kulturno-historijske muzealne atrakcije prvog reda.

**Abstract**

*Davor Rodin / The Meaning of the Thesis  
on the Simultaneity  
of Non-simultaneity*

The text is a revised version of the author's paper read at a meeting on linguistics and philosophy devoted to discussion of a translation of Aristotle's *Metaphysics*. Opposing Hegel's principle of reconstructing a historical event with the hermeneutic way of approaching historical events and documents the author concludes: Aristotle's *Metaphysics* as a monument of the history of philosophy represents the guiding thread towards its existential pre-conditioned interpretation, here and now. A translator is an interpreter who translates an Old Greek text into contemporary speech led by his own interpretation of the meaning of being. Under the assumption of such a methodical stance Aristotle's text provides the translator with grounds to ask the question: What sort of interpretation of the meaning of being led Aristotle to comment with this interpretation in his writing? From such a translating principle it follows that *Metaphysics* is not just a storehouse of old words and meanings but a latent historical disposition of actual orientation in time. The point, therefore, is not merely to replace, when translating, an old word with old words, but to use the opportunity of translation for a useful awareness of our own hermeneutic situation i.e. that Aristotle's text be recognized as a constitutive factor of that situation. The criteria of the translation could be considered successful if he managed to express the hermeneutic situation of the contemporary *philosophical reader*, in that sense rendering Aristotle's non-simultaneous experience of the world of life simultaneous.